

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ К.П.ЯГОДОВСЬКОГО У СУЧАСНІЙ ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Постановка проблеми. Перетворення та зміни, що відбуваються у сучасному світі в контексті сталого розвитку, вимагають становлення нової системи освіти в Україні. Цей процес супроводжується значними змінами на всіх ступенях шкільної освіти. Відбувається зміна в освітній парадигмі: пропонується новий зміст навчання, нові підходи, нова поведінка. Все це спрямовано на формування людини нового покоління, здатної ухвалювати рішення і визначати подальший гармонійний розвиток з природою; людини, яка розуміє, що ступінь розвитку цивілізації визначається наявністю у неї моральних і духовних цінностей. Зокрема це підкреслюється у таких документах, як Концепція екологічної освіти України, Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.), Національна доктрина розвитку освіти України, Основні напрями державної політики у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки (Постанова ВР України від 5.03.98.) [2; 3; 4].

Такі життєві реалії нового часу вимагають глибокого аналізу педагогічних здобутків видатних діячів минулого. Їх ідеї можуть бути використані для оптимізації й удосконалення навчання й виховання підростаючого покоління в сучасних умовах. Отже, вибір теми дослідження зумовлений соціальними запитами суспільства до освіти та виховання, важливістю об'єктивного осмислення історичного досвіду розвитку національної школи в Україні.

Гідне місце в плеяді видатних учених, педагогів-методистів посідає професор Костянтин Павлович Ягодовський (1877-1943), автор відомих підручників з методики природознавства і низки наукових статей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші відомості про педагогічну діяльність ученого містяться у історико-бібліографічних розвідках педагогів ХХ століття – С. Павловича, Б. Райкова. Деякі аспекти дослідження бібліографічної діяльності К.П. Ягодовського розглядалися в працях сучасних науковців – В. Борейка, І. Вовченка, Л. Дубровіної, С. Кулешова, О. Луговського та ін. Про значний внесок вченого у розвиток природознавства йшлося в працях О. Біди (основні етапи розвитку методики викладання природознавства в школі) і Т. Собченко (розвиток природничої освіти у початковій школі в історії педагогічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ століття).

Значний обсяг відомостей про життєвий шлях, педагогічну діяльність К.П. Ягодовського знаходимо також у працях М. Гурця, Г. Давиденка, Н. Хлоні.

Метою дослідження є з'ясування виховного потенціалу педагогічних ідей К.П. Ягодовського у процесі екологічної освіти та виховання підростаючого покоління в умовах сьогодення.

Результати дослідження. Костянтин Павлович Ягодовський – видатний педагог-методист, який розробив у своїх працях загальні проблеми шкільного природознавства, методику формування уявлень і понять про явища природи, проведення практичних і лабораторних занять при вивченні природничих дисциплін. Як директор Глухівського учительського інституту (1916-1923 рр.), заклав у ньому систему підготовки вчителя, орієнтуючи вихованців на те, що ніколи не можна зупинитися на досягнутому.

Усе свідоме життя К.П. Ягодовський активно працював над питаннями вдосконалення методів навчання і виховання підростаючого покоління, поширення знань серед широких верств населення, організації наукової роботи у вищих навчальних закладах та наукових установах. Глибоко вивчаючи праці методиста-природника, констатуємо, що в них порушено чимало проблем, які хвилюють не тільки сучасну загальноосвітню школу, а й вищі навчальні заклади.

Одразу після закінчення у 1901 р. природничо-історичного відділення Петербурзького університету молодий учений починає складний, тривалий і самостійний пошук відповідей на найрізноманітніші запитання: як забезпечити усвідомлення, розуміння кожною дитиною навчального матеріалу, запобігти «словесному», «книжному» навчанню, які методи і прийоми можуть ефективно сприяти формуванню чітких уявлень, а в подальшому наукових понять в учнів про навколишній світ, що повинно розглядатись у змісті шкільних курсів природничих дисциплін і в якій послідовності їх слід вивчати, та багато інших. Як підкреслював К.П. Ягодовський, у той час ні університетські знання, ні педагогічне оточення не могли надати йому ніякої методичної допомоги [5, с.31].

Працюючи директором Глухівського учительського інституту, він велику увагу приділяв глибокому вивченню загальнонаукових і спеціальних педагогічних дисциплін у теоретичному і практичному планах. Для студентів усіх факультетів (літературно-історичного, фізико-математичного, природничо-географічного) читались лекції з філософії, природознавства, історії, філософії природознавства, які формували світогляд майбутніх учителів. При викладанні методики природознавства К.П. Ягодовський використовував знання з філософії, історії природознавства, психології, дидактики, досвід роботи у школі. Талановитий педагог особливу увагу приділяв керівництву внутрішнім

пізнавальним процесом, що проходить у свідомості вихованців, підводячи їх до глибокого розуміння явищ, які відбуваються у природі.

Дуже актуальними на сьогоднішній день залишаються методичні рекомендації К. Ягодовського щодо викладання природознавства у середній школі. Власний досвід роботи він висвітлив в працях: “Практичні заняття з природознавства. Світ неорганічний” (1913); “Питання викладання природознавства” (1917); “Природа і праця” (1920); “Літні роботи з природознавства” (1921); “Практичні заняття з природознавства. Рослини” (1923); “Практичні заняття з природознавства. Людина” (1925).

По-сучасному звучать ідеї К.П. Ягодовського стосовно завдань природознавства. Найважливішим завданням шкільного природознавства методист вважав формування в учнів наукових понять, які давали б правильне відображення природи. В своїй праці “Питання загальної методики викладання природознавства” (1917) автор, на конкретних прикладах показує методику формування в учнів різного віку наукових понять, починаючи від первинних узагальнень, що ґрунтуються на спостереженні предметів і явищ природи в початковій школі. Автор показував, що суть методики полягає у керуванні роботою думки учнів, у розвитку розуміння ними виучуваного матеріалу. Тільки тоді школярі здобувають глибоко усвідомлені і ґрунтовні знання, які є основою світогляду [1, с.35-36].

На думку К.П. Ягодовського, молодший шкільний вік є найбільш сприятливим періодом для формування природничих уявлень і понять. Він вважав, що підводити учнів до первинних узагальнень, формувати у них елементарні поняття слід уже в початкових класах, з перших днів перебування дітей у школі. Саме в цьому віці елементарні поняття про окремі об'єкти природи потрібно об'єднувати у поняття більш загального порядку. Педагог категорично виступав проти введення у програми і підручники термінів і слів, що позначають поняття, змістом яких учні ще не оволоділи [6]. Як стверджував К. Ягодовський, розроблена ним методика формування понять ґрунтується на єдності індукції і дедукції і пропонував формулу процесу засвоєння учнями знань: синтез - аналіз - синтез.

Педагог звертав увагу на обов'язкове використання наочності у викладанні природознавства, зокрема Костянтин Павлович особисто займався виготовленням колекцій, вологих препаратів та інших посібників. Поряд із класними заняттями проводив екскурсії, дослідження промислів. Результати цих досліджень лягли в основу книги для натуралістів-початківців «Літні роботи з природознавства» [8].

Далекоглядними були погляди вченого. У своїх працях він розглядав ті проблеми, які в умовах сьогодні є актуальними. Зокрема, великого значення К.П. Ягодовський надавав формуванню дослідницьких умінь і навичок учнів,

розвитку їх творчих здібностей, творчої активності і самостійності. Саме тому основним методом викладання природознавства у школі, методист вважав дослідницький, а конкретними формами його реалізації – практичні заняття і екскурсії. Зокрема в своїй статті “Одна з спроб поглиблення дослідницького методу” (1923) науковець зазначав: «...Спілкування з природою під час екскурсій і в лабораторії, незабаром виявило всі позитивні і негативні сторони описових екскурсій і практичних занять. Всі зусилля методистів були спрямовані на пошуки форми, яка не тільки б давала учню можливість більшої самостійності, але і ставила його в необхідність проявити можливий максимум самодіяльності. Пошуки ці не виявилися безрезультатними, і незабаром привели до тієї форми опрацювання матеріалу, яке одержало назву дослідницького методу...» [9, с.61].

Особливо важливого значення набувають сьогодні його ідеї щодо екологічної освіти та виховання, природоохоронної пропаганди серед учнів та молоді. У працях К.П. Ягодовського розроблені певні аспекти екологічних екскурсій у світ природи, на яких учні, на думку педагога, мають перш за все встановити взаємозв'язки між компонентами живої і неживої природи. Вчений рекомендував включати учнів у практичну природоохоронну діяльність вже з 1 класу. Педагог акцентує увагу на виробленні норм екоетики та екологічно грамотної поведінки: «Не читайте лекції, не виголошуйте довгих промов, але відразу ж призвіть дітей до охорони лісу: не шкодити деревам, брати небагато, охайно, обережно і тільки те, що потрібно, що знадобиться для майбутньої роботи [6].

Під час проведення екскурсій, К.П. Ягодовський радив застосовувати різноманітні методи і прийоми. Ефективною, на його думку, є робота учнів у групах. Методист неодноразово наголошував, що треба обов'язково враховувати вік дітей, рівень їх підготовки і, залежно від цього, давати завдання відповідної складності. Всі завдання, які учні отримують під час проведення екскурсій, мають бути послідовними і доступними.

Цінними є також методичні рекомендації вчителям щодо організації куточка живої природи, викладені у працях: “Уроки з природознавства в початковій школі” (1925), “Живий куточок у школі і вдома” (1927), “Ще раз про ботанічний матеріал для живого куточка” (1927). К.Ягодовський відзначав їх велику роль у дослідницькій роботі учнів. Він писав: «Добре обладнаний куток живої природи завжди привертає увагу учнів, котрі з великим бажанням проводять у ньому спостереження та догляд за рослинами і тваринами. Саме це розвиває в учнів елементарні дослідницькі навички, виховує витриманість і терплячість в розв'язанні тих чи інших питань...» [7, с.104].

Висновки. Отже, цінними ідеями у творчому спадку К.П. Ягодовського є створення методики формування природничих понять; розроблення програм і методичних рекомендацій щодо викладання природознавства та необхідність

створення куточків живої природи у школі; обґрунтування значення екскурсій та практичних робіт для формування дослідницьких умінь і навичок школярів.

Ми вважаємо, що педагогічні погляди видатного вченого, педагога, методиста-природника К.П. Ягодовського актуальні й зараз. Вивчення педагогічної спадщини К.П. Ягодовського у контексті сучасних проблем навчання і виховання показує, що ідеї педагога можуть бути нині орієнтирами у підготовці підростаючого покоління з урахуванням реалій сьогодення. Саме педагогічна спадщина К.П. Ягодовського сповнена ідей, важливих для сучасної системи екологічної освіти та виховання [3].

ЛІТЕРАТУРА

1. Біда О.А. Основні етапи розвитку методики викладання природознавства і сільськогосподарської праці в школі: для вчителів початкових класів і студентів пед. факультетів / О.А. Біда. – К.: Наук. світ, 2000. – 53 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
3. Концепція екологічної освіти України / Інформаційний збірник МОН України. – 2002. – № 7. – С. 3 – 38.
4. Національна доктрина розвитку освіти: указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002 // Вища освіта. Нормативно-правові акти про організацію освіти у вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації: у 2 кн. / [М.І. Панов, Ю.П. Битяк, Г.С. Гончарова та ін.]; за ред. М.І. Панова. – Х.: Право, 2006. – С. 63 – 71.
5. Павлович С.А. Константин Павлович Ягодовский. К 25-летию его педагогической и литературной деятельности / С.А. Павлович // Естетствовзнание в школе. – 1928. – № 3. – С. 30 – 42.
6. Ягодовский К.П. Вопросы общей методики естествознания / К.П. Ягодовский. – М.: Учпедгиз, 1951. – 365 с.
7. Ягодовский К.П. Ещё раз о ботаническом материале в живом уголке / К.П. Ягодовский // Живая природа. – 1927. – № 4. – С. 102 – 106.
8. Ягодовский К.П. Летние работы по естествознанию / К.П. Ягодовский. – М. – Л.: Госиздат, 1921. – 386 с.
9. Ягодовский К.П. Об одной из попыток углубления исследовательского метода / К.П. Ягодовский // Естетствовзнание в школе. – 1923. – № 5 – 6. – С. 60 – 69.

АНОТАЦІЯ

Гнатів О.В. Використання педагогічних ідей К.П. Ягодовського у сучасній загальноосвітній школі. У статті розглядається педагогічна спадщина видатного вченого, методиста-природника, педагога – К.П. Ягодовського. Аналізуються педагогічні погляди вченого щодо викладання природознавства у школі, екологічної освіти та виховання підростаючого покоління.

Ключові слова. *К.П. Ягодовський, педагог, система освіти, методист-природник, природознавство, методика викладання природознавства.*

АННОТАЦИЯ

Гнатив Е.В. Использование педагогических идей К.П. Ягодовского в современной общеобразовательной школе. В статье рассматривается педагогическое наследие выдающегося ученого, методиста-естественника, педагога – К.П. Ягодовского. Анализируются педагогические взгляды ученого, относительно методики природоведения в школе, экологического образования и воспитания подрастающего поколения.

Ключевые слова. *К.П. Ягодовский, педагог, система образования, методист-естественник, природоведение, методика преподавания природоведения.*

SUMMARY

Gnativ O.V. Using pedagogical ideas of K.P. Yahodovskiy in modern secondary school. The pedagogical heritage of prominent scientist, methodist-natural scientist, teacher – K.P. Yahodovskiy is examined in the article. The pedagogical looks of scientist are analyzed in relation to the method of natural history at school, ecological education and education of rising generation.

Key words. *K.P. Yahodovskiy, teacher, system of education, methodist-natural scientist, natural history, method of teaching of natural history.*